

Till

Kulturdepartementet

103 33 Stockholm

Ref: Betänkande SOU2015:88 Gestaltad Livsmiljö

YTTRANDE 2016-03-14 över betänkande SOU2015:88 Gestaltad Livsmiljö av Konstnärernas Riksorganisation (KRO) och Sverige Konsthantverkare & Industrigivare (KIF)

KRO mottog i november 2015 betänkandet SOU2015:88 Gestaltad Livsmiljö och avger härmed vårt yttrande. Vi hoppas att våra synpunkter tas i beaktande och arbetas in i regeringens förslag på området. KRO/KIF organiserar 3300 yrkesverksamma bild- och formkonstnärer varav många gör konstnärliga gestaltningar när det offentliga och det privata bygger nya livsmiljöer.

Sammanfattning och förslag

Eftersom direktiven för utredningen anger att det ska tas fram en politik för arkitektur, form och design, faller en väsentlig del av den gestaltade livsmiljön bort: de konstnärliga gestaltningarna och den offentliga konsten. Det här innebär att utredningen, som antyder att den tar ett helhetsgrepp om våra gestaltade livsmiljöer, tappar bort en viktig hörnsten som gör att utredningsbygget blir rangligt och dessvärre även bristfälligt i sina förslag. Utredningen osynliggör nu den offentliga konsten och de insatser som behövs för ett integrerat perspektiv på våra gestaltade livsmiljöer och hållbar stadsutveckling. Ett annat problem i utredningen är att fokus så tydligt ligger på arkitekturen och stadsutvecklingen, och därmed behandlas konsthantverket, formen och designen, vars utövare är verksamma inom andra områden och på andra marknader än statsutveckling, ganska styvmoderligt i utredningen. Det blir helt enkelt varken en sammanhållen politik för gestaltad livsmiljö eller en sammanhållen politik för arkitektur, form och design. Vi avgränsar oss till områdena som rör konstnärlig gestaltning och konsthantverket.

Förslag och rekommendationer:

1. Inom ett politikområde som kallas Gestaltad livsmiljö måste de konstnärliga gestaltningarna och den offentliga konsten vara integrerade, annars blir det inte ett helhetsperspektiv på våra livsmiljöer och stadsutvecklingen. Denna självklara utgångspunkt bör

- präglade definitionerna av begreppen och språkbruket och därmed påverka beskrivningen av området, analysen av utmaningarna och behoven, inriktningen på en eventuell ny myndighet, målen för politikområdet, insatser och åtgärder, upphandlingar, kompetens- och samverkansbehoven. KRO/KIF drar slutsatsen att det behövs en genomgående revidering av förslagen, alternativt en ny utredning.
2. Nuvarande förslag på nya mål är problematiska då det är svårt att tänka sig en gestaltad livsmiljö utan att den offentliga konsten finns med. De är även problematiska för form- och designområdet som bör inbegripa målformuleringar för de områden som ligger utanför inriktningen på gestaltad livsmiljö. Om regering och riksdag väljer att arbeta vidare med denna målbild för gestaltad livsmiljö bör dels konsten skrivas in i målen, dels mål tas fram som inbegriper de form- och designområden som nu inte täcks in i målbilden.
 3. Istället för att lägga tid och resurser på en komplex omorganisering och en ny myndighet som har lång uppstartstid ser vi att ansvaret för gestaltad livsmiljö, som också inbegriper den konstnärliga gestaltningen, kan utföras av befintliga myndigheter.
 4. Offentlig konst och gestaltade livsmiljöer är en demokratifråga. De ger människor, oavsett bakgrund, ålder och boendeort, tillgång till konstnärliga uttryck i sin vardag. Därför bör den konstnärliga gestaltningen bli en naturlig del av stads- och samhällsutvecklingen i hela landet. Boverket bör ges i uppdrag att ta fram ett förslag på hur plan- och bygglagen och närliggande regelverk kan moderniseras så att gestaltungsfrågorna stärks och enprocentsregeln för konstnärlig gestaltning blir en del av regelverken. På så sätt kan den konstnärliga gestaltningen bli en självklar och naturlig del i utvecklingen av städer, orter och infrastruktur.¹
 5. Det finns viktiga och mycket bra delar i utredningen som berör internationalisering, exportfrämjande insatser, upphandling och kompetens- och utbildningsbehov som regeringen bör ta fasta på. Men samtidigt innebär utredningens tydliga inriktning på stadsutveckling att utredningens förslag inte helt och hållet lyckas leva upp till en sammanhållen politik för arkitektur-, form- och design. Utredningen och dess förslag täcker inte i tillräckligt hög utsträckning in och fördjupar sig i områden och marknader vid sidan om stadsutvecklingen. Form-, konsthantverks- och designfrågorna bör behandlas med större djup och komplexitet än vad utrymmet medgett inom ramen för Gestaltad livsmiljö. Därför bör en kompletterande utredning göras även av dessa delar.

¹ Regeringsuppdraget Samverkan om gestaltning av offentliga miljöer som under åren 2010-2014 drevs av fyra myndigheter - Boverket, Riksantikvarieämbetet och Statens centrum för arkitektur och design (Arkdes) och Statens konstråd - drog en liknande slutsats i boken *Konsten att gestalta offentliga miljöer – samverkan i tanke och handling* (2013), sid 17.

Utgångspunkter för remissvaret

KRO/KIF vill kraftfullt betona att arkitektur, form, *konst* och design är av stor betydelse för samhällets utveckling och människors varande. Därför är det olyckligt att den fjärde hörnstenen – den offentliga konsten - i den gestaltade livsmiljön lyser med sin frånvaro i utredningen, trots att den nämns i kommittédirektivet. Utan konsten blir det inget sammanhållet helhetsgrepp på utmaningarna för en hållbar stadsutveckling och gestaltad livsmiljö.

Bakgrunden till denna behandling av den konstnärliga gestaltningen är sannolikt att programmet för "Framtidsformer – Handlingsprogram för arkitektur, formgivning och design" från 1998 inte tydligt har integrerat konsten. Den offentliga konsten saknas i målen för programmet. Det borde ju inte innebära att man måste fortsätta att göra samma misstag, och därför föreslog KRO/KIF – i samband med att utredningen skulle få ett tilläggsdirektiv – justeringar i uppdragsbeskrivningen. Vi föreslog att det i tilläggsdirektivet till "Gestaltad livsmiljö - en ny politik för arkitektur, form och design", skulle tillfogas den hörnsten som saknades och gjorde bygget ostadigt - den offentliga konsten och de konstnärliga gestaltningarna i våra gemensamma livsmiljöer. Så skedde inte.

På flera ställen i kommittédirektivet refereras till offentlig konst. Bland annat nämns Statens konstråd, enprocentsregeln för konstnärlig gestaltning, konstnärlig forskning, konstnärlig kvalitet, konstnärers kompetens och ovan nämnda uppdrag Samverkan om gestaltning av offentliga miljöer. Däremot lyser konsten med sin frånvaro i sammanfattningen av direktivet till 2014:69 Gestaltad livsmiljö - en ny politik för arkitektur, form och design, där uppdraget för utredaren tydliggörs. Konsekvensen i utredningen har blivit, att trots att den offentliga konsten idag och historiskt alltid varit en självklar del av våra livsmiljöer, inte beskrivs som en del av området gestaltad livsmiljö. Enprocentsregeln för konstnärlig gestaltning nämns som "ett viktigt verktyg för att åstadkomma kvalitet i byggnader i kommittédirektivet". I utredningen (sid184) står att "regeln har fått byggsektorn och kulturektorn att mötas", att "enprocentregeln har haft stor betydelse för konstnärers medverkan och konstens plats i utformningen av offentliga byggnader och miljöer" och att "vinsten är att konst och formgivning finns tillgänglig i människors vardag." Det kan även noteras att den enskildes kulturella välfärd skall vara ett av tre grundläggande mål för den offentliga verksamheten, enligt grundlagen (§ 2, Regeringsformen).

Idag tillämpar 2/3-delar av landets kommuner enprocentsregeln på något sätt. Det är 50 procent fler än för 10 år sedan och det vittnar om ökad kunskap om konstens betydelse för att skapa goda gestaltade livsmiljöer. Trots denna bakgrund och trots att den offentliga konsten under det senast decenniet utvecklats till att vara integrerad i stadsbyggnadsprocesser och till att bidra till ökat invånarinflytande, finns inga som helst förslag om konstnärliga gestaltningar i de åtgärder som föreslås i utredningen.

Sverige står inför en byggboom. Bostadsbristen ska byggas bort i många delar av Sverige. Boverket uppskattar att det behövs 700 000 nya bostäder, delvis på grund av flyktingvågen. Miljonprogramsområdena ska, eller håller på att, renoveras. Fastigheter ska klimatanpassas, kollektivtrafik byggas ut. Landstingen/regionerna ska bygga för 63 miljarder kronor närmaste åren, enligt Dagens Samhälle. Vi ser växande sociala, ekonomiska och geografiska klyftor i landet. Det är ett stort misstag att förbise den potential som den konstnärliga gestaltningen har i stadsutvecklingen. Med en medveten konstnärlig gestaltning skapas bättre förutsättningar för en varaktigt social hållbarhet i våra livsmiljöer.

Det är också olyckligt att inte konsthantverkarnas yrkesförbund - Sveriges Konsthantverkare och Industriformgivare - bjudits in att delta i referensgrupperna för arbetet eller att vara remissinstans till utredningen, trots att utredningen uttryckligen skulle handla om form och design, och att det till och med finns ett avsnitt som heter Konsthantverk, slöjd och hantverk.

Avsnitt 3. Språket och begreppen

Utredningen uppmanas att utreda olika begrepp och det är här som avgränsningen till arkitektur, form och design ställer till det. För skulle utredningen göra en definition av gestaltning eller gestaltad livsmiljö vore det mycket svårt att förbise den konstnärliga gestaltningen. Det görs inte heller något försök att ställa gestaltad livsmiljö i relation till hållbar stadsutveckling.

Utredningen borde i större utsträckning tagit vara på erfarenheterna i regeringsuppdraget Samverkan om gestaltning av offentliga miljöer som under åren 2010-2014 drevs av fyra myndigheter; Boverket, Riksantikvarieämbetet och Statens centrum för arkitektur och design (Arkdes) och Statens konstråd. Slutsatserna från det programmet sammanställdes i boken *Konsten att gestalta offentliga miljöer – samverkan i tanke och handling* (2013) och slår fast att en helhetssyn på gestaltning måste innefatta såväl arkitektur, form, konst och design som platsers kulturhistoriska och sociala perspektiv. När alla dessa perspektiv sammanförs uppstår en helhetssyn på gestaltning.

Avsnitt 6.4 Förslag till nya nationella mål för arkitektur- form och designpolitiken, sid 124

I förslaget för nya målen för arkitektur-, form- och designpolitiken vill utredaren att de ska utgå från perspektivet gestaltad livsmiljö. Om regeringen och riksdagen ska gå på den linjen måste konsten skrivas in i målen, även om det inte är en bra lösning. Dessutom bör en politik för form och design innehålla mycket mer än gestaltad livsmiljö.

Avsnitt 7. Myndigheten för Gestaltad livsmiljö

KRO/KIF tror inte att det är kostnadseffektivt att lägga tid och resurser på en komplex omorganisering och en ny myndighet som har lång uppstartstid. Arkdes och Boverkets uppdrag kan istället utvecklas i sikte på att de ska ta ett ansvar för gestaltad livsmiljö som självklart då även ska inbegripa den konstnärliga gestaltningen. De bör i samarbete med andra myndigheter, så

som Statens Konstråd och Riksantikvarieämbetet ges möjlighet att fördjupa och utveckla samverkan inom områdena gestaltad livsmiljö och långsiktig hållbar utveckling. Boverket bör dessutom få i uppdrag att ta fram förslag på hur plan- och bygglagar, direktiv och regelverk bör uppdateras och moderniseras så att enprocentsregeln slår igenom och den konstnärliga gestaltningen blir en naturlig del av stads- och samhällsutvecklingen i hela landet.

Konsthantverks, form- och designfrågorna bör behandlas med betydligt större insikt och komplexitet än vad som gjorts i Gestaltad livsmiljö. En sådan utredning har mycket att hämta från två nya rapporter som har gjorts av icke-statliga aktörer, bland annat Sveriges Konsthantverkare och Industriformgivare. Det handlar om rapporterna *Omforma* och *Nationell agenda för företagsutveckling av området slöjd, konsthantverk och småskalig designproduktion*, som nyligen lanserats. Vilken statlig myndighet som ska ges ett form- och designansvar bör därför också utredas vidare. Motivet till det blir uppenbart i denna utredning. Området gestaltad livsmiljö kommer, oavsett vilken/a myndigheter som ansvarar för området, att fokusera på gestaltning av gemensamma miljöer. Konsthantverks-, form- och designområdet är mycket bredare än så och kräver kunskaper och fokus även på marknader och områden som ligger utanför gestaltad livsmiljö.

Några utmaningar som osynliggjorts

Det finns ett behov av att utveckla formerna och metoderna för konstens roll för den gestaltade livsmiljön och i stadsutvecklingen i kommuner, landsting och stat. Även konstnärers olika roller i stadsplaneringen och i arbetet med enprocentsregeln för konstnärlig gestaltning bör utforskas, där bland annat relationen mellan konst och medborgardialoger är ett spännande utvecklingsområde. En annan fråga som bör diskuteras är metodutveckling för att öka samverkan mellan offentlig konst, arkitektur, design och form, och där det finns exempel på hur planeringsprocesser och stadsmiljön blir bättre när konstnären integreras tidigt i processen. Vi kan se hur tillämpningen av enprocentsregeln är en central fråga som bör belysas för att skapa hållbara gestaltade livsmiljöer och verktyg för hur regeln kan stärkas på olika nivåer i samhället. Det är synd att regeringen och utredningen inte tog till vara denna utredning för att synliggöra dessa utmaningar och möjligheter.

Med förhoppning att ni hör av er om det finns behov av förtydliganden.

Vänliga hälsningar,

Katarina Jönsson Norling, konstnär och riksordförande Konstnärernas Riksorganisation (KRO)
Sanna Svedestedt Carboo, konsthantverkare, vice riksordförande för Konstnärernas Riksorganisation och talesperson för Sveriges Konsthantverkare och Industriformgivare (KIF)

KRO/KIF Hornsgatan 103, 9 tr, 117 28 Stockholm
www.kro.se, www.facebook.com/KIF.KRO, www.twitter.com/konstnarerna